

7. คำอ่านและคำอธิบาย ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง โดย หลวงวิจิตรวาทการ

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ แม่กุซือนางเสือง

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (คำว่า ขุน หมายถึงเจ้าเมือง ส่วนพระมหากษัตริย์นั้นเรียกว่า พ่อขุน ฉะนั้นจึงมีคำเรียก พ่อขุนรามคำแหง พ่อขุนบานเมือง พ่อขุนศรีอินทราทิตย์) ได้เป็นกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 1800 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ มีพระนามเดิมว่า “ร่วง” ซึ่งเราเรียกกันว่า “พระร่วง” คำว่า “ร่วง” แปลว่า รุ่ง คือ รุ่งแจ้ง พระอาทิตย์ขึ้น ฉะนั้นเมื่อเวลาเป็นกษัตริย์ ก็เอาคำว่า “ร่วง” มาตั้งเป็นพระนามของพระองค์และเป็นชื่อราชธานี คือตั้งพระนามของพระองค์ว่า “ศรีอินทราทิตย์” และเปลี่ยนนามราชธานี ซึ่งมีชื่อในชั้นเดิมว่าเมืองสยามนั้น เป็น “สุโขทัย” ซึ่งแปลว่า “ดวงอาทิตย์ขึ้นมาให้ความสุข” ส่วนคำว่า “สยาม” ซึ่งเป็นชื่อเดิมของเมืองนั้น ได้มากลายเป็นนามของประเทศ ซึ่งจีนเรียกว่า สยามหลอก๊ก ต่อมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ชาวยุโรปก็เรียกเราว่า Siam แทนน่าประหลาดกว่า ไทยเราเอง ไม่ใช่คำว่าสยาม คงใช้เรียก กรุงสุโขทัย, กรุงศรีอยุธยา เป็นนามของประเทศ คำว่า “ประเทศสยาม” นั้น ไทยเราเพิ่งเริ่มใช้ในรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง และที่ใช้คำว่า “ประเทศสยาม” ในครั้งนี้ ก็เพราะความจำเป็นในเวลาทำสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งจะต้องใช้ชื่อประเทศให้ตรงกับที่ใช้ในภาษาฝรั่ง

ขอให้ผู้อ่านสังเกตว่า สระ กิกับิ ไม่มีใช้ในจารึกนี้เลย คงใช้แต่สระ ิ ถ้าเราจะกลับไปดูตัวอักษรที่แปลงไว้ จะเห็นได้ว่า คำ “ศรีอินทราทิตย์” นั้น เขียนเป็น “ศรีอินทราทิตย”

พ่อขุนบานเมือง

พ่อขุนบานเมือง เป็นกษัตริย์องค์ที่ 2 ของกรุงสุโขทัย ไม่ทราบว่าได้ครองราชสมบัติตั้งแต่เมื่อใด ทราบแต่ว่ามาสิ้นรัชกาลเมื่อ พ.ศ. 1820 รวมรัชกาลพ่อขุนศรีอินทรา

ทิพย์ กับพ่อขุนบานเมืองสององค์นี้เป็นเวลา 20 ปี รัชกาลพ่อขุนรามคำแหงจึงตั้งต้น เมื่อ พ.ศ. 1820

ทูลฟ้องท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสามผู้หญิงสอง

ทูลหมายความว่า เรา (เป็นพหูพจน์) คำว่า สองนั้น ในจารึกเขียน สอง ในครั้งกระนั้น จำนวน 2 ออกเสียงว่า “สอง” แต่คำอื่น ๆ เช่น “ทอง” คงออกเสียงว่า “ทง” เหมือนกับในเวลานี้.

พี่เผือดผู้ตายจากเผือเคียมแต่ยังเล็ก

ผู้ตาย-หมายความว่า คนใหญ่ที่สุด เคียมแต่-หมายความว่า ตั้งแต่
ขอให้สังเกตวรรณยุกต์ว่ามีแต่ ไ้เอก กับไม้จัตวา (กากระบาท) เท่านั้น ไม่มีไม้โทตรีเลย เสียงไม้เอกคงเป็นเสียงไม้เอกอย่างในเวลานี้ แต่ไม้จัตวา (กากระบาท) นั้น มีเสียงเหมือนไม้ตรีในเวลานี้ เช่น คำว่า “ห้า” เขียน “ห้า” และออกเสียงว่า “ฮ้า” เป็นอันว่า ครั้งกรุงสุโขทัยมีเสียงประกอบวรรณยุกต์เพียง 3 เสียง คือ ก ก่ กื เท่านั้น และคำในประโยคซึ่งเราอ่านในเวลานี้ว่า “ทูลฟ้องท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสามผู้หญิงสอง พี่เผือดผู้ตายจากเผือเคียมแต่ยังเล็ก” นั้น ถ้าอ่านตามสำเนียงสุโขทัยในครั้งกระโน้นก็ต้องอ่านว่า “ทูลฟ้องท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสามผู้หญิงสอง พี่เผือดผู้ตายจากเผือเคียมแต่ยังเล็ก” แม้ในเวลานี้คนบางจังหวัดในท่อนเหนือที่พูดเป็นสำเนียงสุโขทัยครั้งพระร่วงก็ยังมิอยู่

เมื่อกู้ขึ้นใหญ่ได้สืบเก้าเจ้า

“ขึ้นใหญ่” แปลว่า เติบโต “เก้า” แปลว่าปี รวมความในวรรคนี้ว่า เมื่อเติบโตมีพระชนม์ได้สืบเก้าปี

ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดมาที่เมืองตาก

เมืองฉอด คือ อำเภอแม่สอดในเวลานี้ ทั คือ ท่อ-ท่อคือ ตรงกับคำว่า “Attack” ของอังกฤษ เวลานั้น เมืองตากอยู่ในเขตต์ของพ่อขุนศรีอินทราทิพย์ แต่เมืองฉอด (คือแม่สอด) ยังเป็นเมืองอิสระ มีเจ้าเมืองชื่อขุนสามชน ๆยกกองทัพมาตีเมืองตาก พ่อขุนศรีอินทราทิพย์ยกกองทัพไปรบ พ่อขุนรามคำแหง (เวลานั้นจะมีพระนามว่าอะไรไม่ทราบ) มีพระชนม์ 19 ปี ตามเสด็จพระบิดาไปในกองทัพด้วย

พ่อกูไปรบขุนสามชนหัวซ้าย ขุนสามชนขี้นมาหัวขวา

หัว แปลว่า ทาง ขุนศรีอินทราทิตย์ เข้ารบทางซ้าย ขุนสามชนก็เข้ามาทางขวา

ขุนสามชนกลั่นเข้า

กลั่น-หมายความว่าระดมกำลังทั้งหมดเข้ารับ

ไพร่ฟ้าหน้าใสพ่อกุนิญญาพายจะแจ กุบ่หนี

ไพร่ฟ้าหน้าใส-หมายถึงพลรบและพลเมือง ใช้ในที่นี้และที่อื่น ๆ อีก บางแห่งใช้ว่า ไพร่ฟ้าหน้าปก คำว่า นิญญาพายจะแจ แปลว่า แยกหนีกระจัดกระจาย ในประโยคนี้รวมความว่า ทหารของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์แตกหนี แต่พ่อขุนรามคำแหงไม่หนี

กูขี้ข้างเนกพล กุขีบเข้าก่อนพ่อกู

“เนกพล” เป็นชื่อข้างพลาย นามจริง คงจะเป็น “อเนกพล” ซึ่งแปลว่า กำลังมาก กูต่อสู้ข้างด้วยขุนสามชน ตนกูขี้ข้างขุนสามชน ตัวชื่อมาสเมืองแพ้ ขุนสามชนพายหนี ก่อข้าง ก่อขานข้าง นับเป็นชัยชนะยุทธหัตถีครั้งแรกของประวัติศาสตร์สยาม ตามหลักฐานที่เราจะพึงค้นได้

พ่อกูจึ่งขึ้นชอกู ชื่อพระรามคำแหง เพื่อกูขี้ข้างขุนสามชน

คำว่า จึ่ง ในจารึกเขียน จัง, คำว่า เพื่อตรงกับ เพื่อเหตุ หรือ “เพราะ” ในเวลานี้, ความในตอนนี้เป็นอันแสดงว่าพระนามว่า “รามคำแหง” นั้น เป็นพระนามที่ได้รับแต่งตั้งเมื่อชนข้างชนะแล้ว ก่อนหน้านั้นจะมีพระนามว่าอะไรไม่ทราบ.

คำว่า “คำแหง” ในจารึกเขียน คัมเหง เป็นอันว่า สระ ำ นั้นเขียน นฤกหิต ทั้วเดียว เช่น คัมเหง (คำแหง) บำเรอ (บำเรอ) แต่ก็ไม่เสมอไป เช่นคำว่า พรำ เขียน พรำและน้ำก็เขียน น้ำ คือใช้ สระ ำ เสมอไป ในบางแห่งเป็นเสียง “อม” เช่น พนม (พนม) หมากส้ม (หมากส้ม)

เมื่อชั่วพ่อกู กุบำเรอแก่พ่อกู กุบำเรอแก่แม่กู กูได้ตัวเนื้อตัวปลา กูเอามาแก่พ่อกู

เมื่อชั่ว-หมายความว่าเมื่อยังมีชีวิตอยู่ คือเมื่อพระบิดายังทรงพระชนม์อยู่

กูได้หมากส้ม หมากหวานอันใดกินอร่อยกินดี กูเอามาแก่พ่อกู

หมาก-หมายถึงผลไม้ หมากส้ม หมากหวาน คือ ผลไม้เปรี้ยวหวาน

กูไปตีหนังวังช้างได้ กูเอามาเวนแก่พ่อกู

ตีหนังวังช้าง - หมายความว่า คล้องช้าง

กูไปที่บ้านพ่อแม่เมือง ได้ช้างได้วง ได้ปั่วได้นาง ได้เงื่อน ได้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู

ที่ แปลว่า ต่อตี ได้ช้างได้วงเป็นไวพจน์ ซึ่งหมายความถึงช้างเท่านั้น, ปั่ว แปลว่า ชายซึ่งในสมัยนี้เรียกว่า บ่าว ในประโยคนี้ว่า เจ้าบ่าวเจ้าสาว, เวน หมายความว่า มอบให้.

พ่อกูตาย ยังพี่กู กูพรำบ่าเรอแก่พี่กูคั่งบ่าเรอแก่พ่อกู พี่กูตาย จึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม

ทั้งกลม - แปลว่า ทั้งหมด คำนี้ในเวลานี้ดูเหมือนยังมีที่ใช้อยู่อย่างเดียว คือ "ตายทั้งกลม" หมายความว่าหญิงมีครรภ์ ถึงแก่ความตายในขณะที่ลูกอยู่ในท้อง คือตายหมดทั้งแม่ทั้งลูก.

เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหงเมืองสุโขทัยขึ้นดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว

"เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง" แปลว่าเมื่อพ่อขุนรามคำแหงยังทรงพระชนม์อยู่ ข้อนี้ทำให้นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า ข้อความต่อไปนี้ได้จารึกภายหลังที่พ่อขุนรามคำแหงสิ้นพระชนม์แล้ว ข้อสันนิษฐานอันนี้ก็มิมีมูล เพราะฉะนั้นก่อนที่พ่อขุนรามคำแหงจะกล่าวถึงพ่อขุนรามคำแหงก็เรียกตรง ๆ ว่า พ่อขุนรามคำแหง และยิ่งกว่านั้นเมื่อไปถึงค้ำที่ 4 ตั้งแต่บรรทัดที่ 12 ไปถึงบรรทัดสุดท้าย การเขียนตัวพยัญชนะและใช้สระศิกกับตอนต้น ๆ ที่เกี่ยว ซึ่งเป็นที่เข้าใจว่า ในตอนท้ายนี้จะได้จารึกภายหลังตอนต้นหลายปี

เจ้าเมืองบ่เอาจอบในไพร่สู่ลาง

ไม่เก็บภาษีในระหว่างทาง

เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ไครจักไคร่ค้าช้าง ค้า ไครจักไคร่ค้ำม้า ค้า ไครจักไคร่ค้ำเงื่อนค้ำทอง ค้า

แสดงว่าสมัยสุโขทัย ให้เสรีภาพแก่การค้าอย่างเต็มที่ ไม่เหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งรัฐบาลผูกขาดในการค้า (Monopole d'Etat) อย่างมาก

ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้ ล้มตายหายกว่า

ศาสตราจารย์ เซกต อธิบายคำ “กว่า” ว่า ไทยโบราณที่อยู่ริมแม่น้ำชีเคียงใน
มณฑลกุยจิ๋วแห่งประเทศจีน หมายความว่า “เสีย” เช่นคำว่า “ตายเสียแล้ว” เขาพูดว่า “ตาย
กว่าแล้ว” ข้าพเจ้าขอให้สังเกตว่า ในภาษาของเราเวลานี้ คำว่า “กว่า” กับ “จาก” มี
ความหมายใกล้เคียงกัน เช่น “นอกกว่านั้น” กับ “นอกจากนั้น” คำว่า “ล้มตายหายกว่า” ก็
คงเป็นทำนองเดียวกับที่เราพูดกันเวลานี้ว่า “ล้มตายหายจาก”

เย่าเรือนพ่อเชื้อเสื่อค้ำมัน ช้างขลุกลมเยี่ยข้าวไพร่ฟ้าข้าไท บ้าหมากป่าพลู พ่อเขื่อนมัน
ไว้แก่ลูกมันสิ้น

พ่อเชื้อ หมายความว่าบรรพบุรุษ เสื่อค้ำ-เสื่อผ้าที่ติดตัวอยู่ เยี่ยข้าว-ฉางข้าว,
ความตอนนั้นเมื่อรวมเข้ากับบรรพบุรุษข้างต้นก็ได้ความว่า พลเมืองลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดล้มตายหายจาก
เย่าเรือนของบรรพบุรุษ, เสื่อผ้า ช้างม้า ลูกเมีย ฉางข้าว บ้าหมาก ป่าพลูของบรรพบุรุษ
ของเขา ให้เป็นมรดกตกแก่ลูกของเขาทั้งหมด

ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิดผิดแฉกแฉกกว้างกันสวนคูห้แล้ว จึงแล่งความแก่ข้าด้วยข้อ
บ่เข้าผู้ลัก มักผู้ช้อน

ผิดแฉกแฉกกว้าง (อ่านว่า แฉก - กว้าง) หมายความว่าเกิดด้วยความกัน, สวน-
โค่สวน แล่งความ - ทักสิน, ไม่เข้าข้างผู้ลัก ไม่ลำเอียงทางผู้ช้อน

เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พิน เห็นสินท่านบ่ใคร่เคียด

ไม่โลภมาก ไม่ต้องการลาภสักการ, พิน - ผิน หมายความว่าถึงยินดี เคียด ใน
ที่นี้แปลว่า ใจฟุ้งสร้านอยากได้

คนโคขี้ช้างมหา พาเมืองมาสู่ ช่วยเหนื่อเพื่อกู

พาเมืองมาสู่ หมายความว่า มายอมเป็นเมืองขึ้น ช่วยเหนื่อ เคี้ยวนี้กลายเป็น
ช่วยเหลือ คำทวั น มากกลายเป็น ล ไปมาก ๆ เช่น นาง แปลว่าไต่ เคี้ยวนี้กลายเป็นล่าง

มันมีช้าง มันมีม้า มันมีวัว มันมีนาง มันมีเงิน มันมีทอง ให้แก่มัน ช่วยมันดวงเป็นบ้าน
เป็นเมือง

ความตอนนี่ต้องอ่านให้ติดต่อกับตอนบน จึงจะเข้าใจดี ก็ว่าในสมัยพ่อขุนราม
คำแหงนั้น ได้ทรงแผ่อาณาภาพไปมากหลาย ผู้ครองนครต่าง ๆ ที่รู้สึกว่ตัวอ่อนแอ ก็มา
ยอมเป็นเมืองขึ้น การมายอมเป็นเมืองขึ้นนั้น ผู้ที่มายอมยอมได้เปรียบ เพราะว่าถ้ามีอะไร
ขาดตกบกพร่องก็ขอได้ เช่นช้างม้าผู้คนเงินทอง เพื่อให้ผู้ที่มาสามัคคีกันนั้นกลับไปตั้งบ้าน
ตั้งเมืองได้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา คำว่า “ดวง” ในวรรณคดีทำนองนั้น ศาสตราจารย์ เซเคส
อธิบายว่า “นับ” และประโยคที่ว่า “ช่วยมันดวงเป็นบ้านเป็นเมือง” ศาสตราจารย์ เซเคส
ให้ความหมายไว้ว่า จะให้คนที่สามัคคีกันนั้น “นับว่าเมืองสุโขทัยเป็นเหมือนบ้านเมืองของ
ตน” ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่า คำว่า “ดวง” ในที่นี้ ถ้าหมายความว่ “ตั้ง” ก็จะเข้าใจได้
ง่ายอย่างว่ข้าพเจ้าได้เขียนมาข้างต้น

ได้ข้าเสือกข้าเสื่อ หัวฟุ้งหัวรบก็ดี บ่ฆ่าบ่ตี

ข้าเสือก คือ ข้าศึก หัวฟุ้งหัวรบ หมายความว่า แม่ทัพนายกอง

ในปากประคัมกะดั่งอันหนึ่งแขวนไว้หัน ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อย
มีความ เข้มท้องข้องใจ มันจกกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไว้ ไปล้นกะดั่งอันท่าแขวนไว้
พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองไคยิน เรียก เมื่อถามสวนความแก่มันด้วยชื่อ ไพร่ในเมือง
สุโขทัยจึงชม

ในตอนนี่เข้าใจง่าย หัน หมายความว่า นั้น, เถิง - ถิง, บ่ไว้ - ไม่ไค้
สร้างป่าหมากป่าพลูหัวเมืองทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่าลางก็หลายในเมือง
นี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไว้แก่มัน

คำตอนนี่ซัดหมก นอกจากคำเดียว คือ “ลาง” แปลว่า ขนุน ความในตอน
ทำยที่ว่า “ใครสร้างได้ไว้แก่มัน” แสดงให้เห็นว่ผู้ใดทำการเพาะปลูก ผู้นั้นมีสิทธิเป็น
เจ้าของ

กลางเมืองสุโขทัย มีน้ำตระพังโพย สีใสกินดี ดั่งกินน้ำโจง เมื่อแล้ง

ตระพังโพย เป็นคำเรียกบ่อน้ำ ซึ่งแปลว่บ่ออัครรรย์, น้ำที่กินดีที่สุดในเวลานั้น
คือน้ำแม่น้ำโจงในฤดูแล้ง

รอบเมืองสุโขทัยนี้ ตรีบูรได้สามพันสี่ร้อยวา

ตรีบูร - กำแพงสามชั้น

คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยบัวท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ฟุ้งท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อโอกาสพรรษา กรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบญจ มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนนอน บริพานกฐิน โอยทานแล้ปีแล้ปีปล้ำน ไปสวดคฤตติ-กฐินถึงอรัญญิกพูน เมื่อจักเข้ามาเวียงเรียงกันแต่อรัญญิกพูนเท่าหัวลาน คำบงคำกลอย ด้วยเสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัวหัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เทียนญอมคนเสียดกันเข้าคู ท่านเผาเทียน ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดั่งจักแตก

คำในตอนนี้เราเข้าใจเกือบหมด นอกจากคำต่อไปนี้

โอยทาน แปลว่า อวยทาน

ท่วย „ ทวย (ทั้งหมด)

พนม „ ภูเขา หมายถึงกองโต ๆ

แล้ปีแล้ปีปล้ำน ได้แก่ ปีละสองล้าน เห็นจะหมายความว่าสองล้านเบ็ย

อรัญญิก „ เป็นคำเรียกวัด ๆ หนึ่ง ซึ่งเวลานี้เรียกว่าวัดสุทัศน์

พูน „ ในย่านไกล

เท่าหัวลาน „ จนกระทั่งถึงชายทุ่ง

คำบงคำกลอย „ ยังเอาความไม่ได้ว่าอะไร

เลื้อน „ ร้องเพลง

หัว „ หัวเราะ

เทียนญอม „ ยังเอาความไม่ได้ซัก

ความในตอนท้ายเอาความได้ว่าพอตกเวลากลางคืนก็มีการจุดเทียน จุดไฟ (ดอกไม้เพลิง) คนอัดแอกันเข้าคู จนประหนึ่งว่าเมืองจะแตกแยก

ให้สังเกตคำว่า “พุทธศาสน” ไม่มีสระ ะ ที่จริงคำนี้ ภาษาบาลีว่า พุทธศาสน์
จารึกเรียกพุทธศาสน แต่ทำไมเราจึงเติม สระ ะ ลงจนกลายเป็น พุทธศาสนา ก็ไม่ทราบ
กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัญญาเรศ มีพระพุทธรูป มีพระ
พุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม มีปู่ครู.....
มีเถร มีมหาเถร

ราม - หมายความว่าขนาดกลาง แต่สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงแปลว่าราม

เบื้องตะวันตก เมืองสุโขทัยนี้มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถร
สังฆราช ปราชเรียน จมปีฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมืองศรี-
ธรรมราชมา ในกลางอรัญญิกมีพิหารอันหนึ่ง มนใหญ่สูงงามแก่กม มีพระอัญญาเรศอัน
หนึ่งลูกยัน

หลวก - รัหลก เป็นปราชญ์

ปู่ครู - สมภาร หรือ อธิการ

ลูก - ศาสตราจารย์เชคเคส แปลว่า มา แต่ในวรรณคดีมีคำว่า “มา” อยู่แล้ว
คำว่า ลูก คงหมายความว่า เดินทาง (ข้าพเจ้าสงสัยว่าจะเป็น “สูก” ก็หมายความว่า
บวช เพราะทางเหนือเรียกคนที่ยังไม่ได้บวชว่า คนดิบ ได้เบ็ดเตล็ดคำอ่านเก่า ๆ ของศิลา
หลักนั้นก็เห็นสูก แต่เมื่อกลับไปตรวจตัวอักษรในจารึกปรากฏว่า เป็นตัว ล แน่ไม่ใช่ ส)

การยกย่องพระภิกษุที่มาจากนครศรีธรรมราชว่ารัหลกนักปราชญ์ยิ่งกว่าภิกษุสุโขทัย
นั้นเป็นความจริง เพราะทางนครศรีธรรมราช และเมืองทั้งหลายในบักซ์ไต้ นั้น มีความเจริญ
มาก่อนภาคเหนือทุกประการโดยที่บักซ์ไต้ได้รับอารยธรรมมาถึงสองทาง คือ อารยธรรมใน
ทางศิลปวิทยาการ ได้มาจากศรีวิชัย ซึ่งแผ่จากทางไต้ขึ้นมาสู่เหนือ และอารยธรรมในทาง
พระพุทธศาสนา แผ่จากนครปฐมลงไปทางไต้ เราทราบกันอยู่แล้วว่า ในเมืองเรานั้น
พระพุทธศาสนาได้แผ่ไปทางบักซ์ไต้ก่อนทางภาคเหนือ นับตั้งพันปี ฉะนั้นจึงไม่เป็นการ
ประหลาดอย่างไรเลย ที่ภิกษุนครศรีธรรมราชจะรัหลกนักปราชญ์ดีกว่าทางภิกษุทางสุโขทัย

แก่กม - ที่สุด “งามแก่กม” คืองามที่สุด

เมืองตะวันออกเมืองสุโขทัย มีพิหาร มีปุคร มีทะเลหลวง มีป่าหมาก ป่าพลู มีไร่ มีนา มีถั่ว มีถั่ว มีถั่ว มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีป่าม่วง มีป่าขาม ดงมดกั้ง

กั้งกั้ง - กั้งภาพเขียน, กวีในชั้นหลัง ๆ ใช้ว่า "กั้งกั้ง" คือหมายความว่าเหมือนอย่างงูใจทำ

เมืองต้นนอนเมืองสุโขทัย มีตลาดปลา มีพระอจนะ มีปราสาท มีป่าหมากพร้าว ป่าหมากกลาง มีไร่ม้า มีถั่วมีถั่ว มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก

เมืองต้นนอน - ทิศเหนือ

ปลา - คล้ายภาษาเปอร์เซีย ว่า บาร์ซาร์ และคำว่าบาร์ซาร์นี้ฝรั่งก็เอาไปใช้ หมายถึงร้านขายของเคี้ยววันบางแห่งเราพูดว่า "ตลาดยี่สถาน"

ปราสาท - เข้าใจว่าเป็นปราสาทหินอยู่ที่วัดพระพายหลวงในเวลา

เมืองหัวนอนเมืองสุโขทัย มีกุฎพิหารปุครอยู่ มีศรีดงส มีป่าพร้าว ป่าสาบ มีป่าม่วงป่าขาม มีน้ำโคก มีพระชะพงผี เทพดาในเขื่อนนั้น เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ชุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยแล ไหว้ดีพลูถูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผีไหว้ดีพลูถูก ผีในเขื่อน บั๊กมบ่เกรง เมืองนี้หาย

เมืองหัวนอน - ทิศใต้

ศรีดงส - ทำนบ

ข้อความต่อไปจากนั้น แสดงให้เห็นว่า ทางราชการกรุงสุโขทัยนับถือผีอย่างแรงกล้า และแสดงให้เห็นว่าผู้ใดได้ครองเมือง (ถือเมือง) จะต้องทำการไหว้ผีให้ถูกแบบ มิฉะนั้นบ้านเมืองจะพินาศ คำว่าหาย หมายถึงเสื่อมโซม ถ้าเสื่อมโซมโดยเร็วฉับพลัน ก็ว่าหายฉิบ และบางทีกลับหน้าเป็นหลัง กลายเป็น "ฉิบหาย"

1214 ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ปลุกไม้ตาลนี้ ได้สืบสืงเจ้าจึงให้ช่างพันชะดาร์หินตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับเดือนโอกแปดวัน วันเดือนเต็มเดือนบั้งแปดวัน ผูกปุครูเกร มหาเถรขันธ์แห่งอชะดาร์นี้ สวดธรรมแก่ อุบาสกผูกท่วยจำศีล ผีไซวันสวดธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย

ขนนึ่งเหนียวชะคารหิน ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองกัน วันเดือนคับ
เดือนเต็ม ท่านแต่งข้างเผือกกระพัดลยางเทียนย่อมทองงา.... ขวา ซ้อรุจาศรี พ่อ-
ขุนรามคำแหงขึ้นขี่ไปนบพระ.... อรัญญิกแล้วเข้ามา

ศกที่อยู่โน้นบันทึกกันนั้น เป็นมหาศักราช ตรงกับ พ.ศ. 1835

เดือนโอก - (เดือนออก) ข้างขึ้น

เดือนบ้าง - ข้างแรม

ชะการ - แผ่น, ชะการหิน - แผ่นหิน คือพระแท่นมนังคศิลา ซึ่งพระบาทสม-
เด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นยังทรงผนวช เสด็จขึ้นไปประทับที่สุโขทัย ทรงพบพระแท่น
นี้ก็ตรัสสั่งให้เชิญลงมาถือเป็นแท่นไว้ที่วัดราชาธิวาส ซึ่งเป็นวัดที่ประทับอยู่ในเวลานั้น ครั้น
เมื่อราชาภิเษก โปรดเกล้าฯ ให้ยกแท่นนั้นไปตั้งไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภายหลัง
ให้ย้ายไปเป็นแท่นเศวตฉัตร ในพระที่นั่งสุทไธสน์มหาปราสาท

กระพัด - สายรัศมีบนหลังช้าง (คำเขมร)

ลยาง - ภู เครื่องประดับหัวช้าง (คำเขมร)

เทียนย่อมทองงา.... - ตัวอักษรขาดหายไปคำหนึ่ง คำที่ลบหายไปเข้าใจว่าเป็น
“ซ้าย” ซึ่งจะได้ความตามที่ศาสตราจารย์ เซเคส แปลไว้ว่า “อ่านข้างประดับท้ายทองและ
เครื่องงาทิ้งซ้ายขวา” ข้าพเจ้าสงสัยจะเป็นการเอาทองไปประดับทั้งข้างทั้งซ้ายขวาแต่ไม่
หลักฐานยิ่งไปกว่าของศาสตราจารย์เซเคส

จารึกอันหนึ่ง มีในเมืองขลียง สฐาบกไว้ด้วยพระศรีรัตนธาตุ จารึกอันหนึ่งมีในถ้ำ
ซ้อถ้ำพระราม อยู่ฝั่งน้ำสัมพาย จารึกอันหนึ่งมีในถ้ำรัตนธาร ในกลวงป่าตาลนี้ มี
ศาลาสองอัน อันหนึ่งชื่อศาลาพระมาศ อันหนึ่งชื่อพุทธศาลา ชะการหินนี้ ซ้อมะนัง
คศิลาบาตร สฐาบกไว้หนึ่ จึงทั้งหลายเห็น

สฐาบก - ตั้ง

ในกลวง - ข้างใน

คำว่า “มนังคศิลา” บางทีจะมาจาก มโนศิลา เป็นชื่อแผ่นหินในเรื่องนิยายอิน
เดียนว่ามีอยู่ในภูเขาคีมาลัย

พ่อขุนรามคำแหง ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เป็นขุนในเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย หังมา
กาวลาวและไทยเมืองใต้หล้าฟ้า ฎ.... ไทยขาวอู ชาวของมาออก 1207 ศกปีกุน
ให้ชุดเอาพระธาตุดอกทั้งหลายเห็น กระทำขามำเรอแก่พระธาตุดุได้เดือนหกวัน จึง
เอาลงฝังในกลางเมืองศรีสัชชนาลัยก่อพระเจดีย์เหนือหกเขาจึงแล้ว ตั้งเวียงผาล้อมพระ-
มหาธาตุสามเข้าจึงแล้ว

มา - กาว - ลาว - ไทย เป็นชื่อของคนทั้ง 4 ชาติ ตัวอักษรข้างหลังคำว่า "ฟ้า"
นั้นมีตัว ฎ อยู่ตัวหนึ่ง นอกนั้นลบหายไป น่าเสียคายนัก เลยเขาไม่ออกกว่าคำที่ต่อ "ฟ้า"
นั้นเป็นอะไร เทียนที่เราพูดกันว่า สุกหล้าฟ้าเขียว แต่คำนั้นขึ้นต้นด้วยตัว ฎ จะเป็นเขียว ไม่ได้

ขาวอู - คนอยู่ทางแถบแม่น้ำอู

ขาวของ - คนอยู่ทางแถบแม่น้ำโขง

มหาศักราช - 1207 ตรงกับ พ.ศ. 1830 ซึ่งสอบกันได้ความว่าเป็นปีระกา ไม่
ใช่ปีกุน

หกเข้า - ตามเข้า หมายถึง หกปี - สามปี

เมื่อก่อนลายสือไทยนี้มี 1205 ศกปีมะแม พ่อขุนรามคำแหงหาใคร่ใจในใจ แล้วใส่
ลายสือไทย ลายสือไทยจึงมีเพื่อขุนผู้มันใส่ไว้

เรื่องตัวอักษรไทยนี้ ศาสตราจารย์ เซเคส ได้เขียนไว้เป็นตำนานอันประเสริฐ
เล่มหนึ่ง ซึ่งผู้ใคร่ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยโดยละเอียดควรอ่านหนังสือเล่มนั้น ซึ่งมีชื่อว่า
"ตำนานอักษรไทย"

ปัญหาที่ว่า พ่อขุนรามคำแหงจะเป็นคนแรกที่บัญญัติอักษรไทยหรือไม่นั้น ก็มี
ข้อโต้เถียงกันอยู่มาก ศาสตราจารย์เซเคส เห็นไปในทางที่ว่า พ่อขุนรามคำแหงไม่ใช่เป็น
คนแรกที่บัญญัติอักษรไทยขึ้น เพราะก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น ไทยก็มีตัวหนังสือใช้
ซึ่งศาสตราจารย์เซเคส เรียกว่า "อักษรไทยเดิม" แต่ตามทางตรวจค้นปรากฏว่า ตัวอักษร
ไทยที่มีอยู่ก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น ไม่ใช่อักษรไทย เป็นอักษรมอญกับเขมรที่ไทยเอา
มาใช้เขียนภาษาไทย เมื่อเขียนไม่สะดวก โดยตัวอักษรไม่พอกับสำเนียงและภาษา ก็เปลี่ยน
แปลงบ้าง แต่รูปร่างของตัวอักษรก็คงเห็นเป็นอักษรมอญเขมรอยู่อย่างชัด พ่อขุนรามคำแหง

ได้บัญญัติตัวอักษรไทยขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาเหตุแต่ตัวอักษรก็น่าคิดไปว่าพ่อขุนรามคำแหงเพียง
แต่เอาตัวอักษรแบบมอญเขมรมาเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย แต่ความจริงนั้น การที่พ่อขุนราม-
คำแหงบัญญัติอักษรไทยขึ้น ข้อสำคัญไม่ได้อยู่ที่ตัวอักษร ข้อสำคัญอยู่ที่เขียน คืออักษรมอญ
เขมร มีตัวซ้อน ที่เรียกว่าสังโยค พ่อขุนรามคำแหงได้เลิกวิธีสังโยค ซึ่งต้องนับว่าเป็นเคราะห์
ดีของชาติไทยนักหนา เพราะว่าถ้าเรายังใช้วิธีสังโยคอยู่จนบัดนี้แล้ว ไทยเราจะไม่สามารถมี
เครื่องพิมพ์ดีดใช้ได้เลย ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งคือสระ ซึ่งมอญ เขมร เอาไว้ข้างบนบ้าง
ข้างล่างบ้าง พ่อขุนรามคำแหง บัญญัติให้เรียงอยู่ในบัพทักเดียวกัน ซึ่งตรงกับวิธีเขียนของ
ยุโรป พ่อขุนรามคำแหงไม่รู้หนังสือยุโรปเลย แต่มีความฉลาดตรงกันเข้าอย่างน่าอัศจรรย์
นอกจากนั้นพ่อขุนรามคำแหงยังเพิ่มวรรณยุกต์บอกสำเนียงไว้ให้ตรงตามสำเนียงไทย ข้อ
บัญญัติเหล่านี้ต้องนับเป็นของใหม่ และถึงอย่างไร ๆ พ่อขุนรามคำแหงควรได้รับเกียรติยศ
ว่าเป็นคนแรกที่บัญญัติ “ลายสือไท”

มหาศักราช 1205 นั้น ตรงกับพุทธศักราช 1828 คือเป็นปีที่ 28 แห่งรัชกาล
พ่อขุนรามคำแหงและศิลาจารึกหลักนี้ข้าพเจ้าเข้าใจว่าอาจเริ่มใน พ.ศ. 1828 นั้นเอง เพราะ
เป็นธรรมการการบัญญัติอักษรใหม่ ผู้บัญญัติย่อมจะปรารภมาให้จารึกไว้ทันที.

พ่อขุนรามคำแหงนั้น หาเป็นท้าวเป็นพระยาแก่ไทยทั้งหลาย หาเป็นครูอาจารย์สั่งสอน
ไทยทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้

“คำว่า “หา” ไม่ใช่คำปฏิเสธ ถ้าเป็นคำปฏิเสธต้องพูดว่า “หาไม่ได้” ถ้าพูดคำ
ว่า “หา” เฉย ๆ กลับเป็นเป็นคำยืนยันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น.

แต่คนอันมีในเมืองไทย ด้วยรู้ ด้วยหลง ด้วยกลัว ด้วยหาญ ด้วยแคะ ด้วยแรง
หาคนจักเสมอมิได้ อาจปราบฝูงข้าศึก มีเมืองกว้างขวางหลาย ปราบเบืองตะวันออก
รอดสระหลวง สองแคว ลุมบาจายสกา เท้าฝั่งของ ถึงเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว
เบืองหัวนอนรอดคทาเท่ พระบางแพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพ็ชบุรี ศรีธรรมราช
ฝั่งทะเลสมุทเป็นที่แล้ว เบืองตะวันตก รอดเมืองฉอด เมือง.....น หงสาพิ
สมุทหาเป็นที่แดน เบืองต้นนอน รอดเมืองแพร์ เมืองม่าน เมืองน..... เมืองพลว
พันฝั่งของ เมืองชะวาเป็นที่แล้ว ปลุกเลี้ยงฝูงลูกบ้านลูกเมืองนั้น ชอบด้วยธรรมทุกคน

แกะ - ความพยายาม

ตะวันออก - ในตอนนี่เขียน “ออก” จริงๆ ไม่ใช่ “โอ” เหมือนตอนก่อนๆ
จึงทำให้เห็นว่าความในตอนที่เขียนในระยะเวลาห่างจากตอนก่อนหลายปี

รอก - ทลอค, พัน, เลยไป

ระหลวง - พิจิตร

สองแคว - พิษณุโลก

ลุมพายสกา - ลุ่มน้ำป่าสัก

เท้าฝั่งของ - กระทั่งถึงฝั่งแม่น้ำโขง (เท้า คือ ทรามเท้า, กระทั่งถึง มีใช้มาข้าง
กันแล้ว)

เป็นที่แล้ว - เป็นที่สุด

คนที่ - อยู่ระหว่างกำแพงเพชรกับนครสวรรค์

พระบาง - นครสวรรค์

แพรก - เมืองสรรค์ (อำเภอ)

ชื่อเมืองที่อยู่ภายหลังเมืองจอด ตรงที่ตัวอักษรหายไปนั้น มีตัว “น” เหลืออยู่
ตัวหนึ่งเป็นตัวท้ายไม่ได้ความว่าเมืองอะไร

หงสาวดี ในจารึกนี้ เขียน หงสาพดี

ต่อจากคำว่า เมือง ม่าน ชื่อเมืองลบหาย เหลือตัว “น” อยู่ตัวหนึ่งเป็นตัวกัน
บางทีจะเป็นเมืองน่าน ส่วนเมืองม่าน นั้น ไม่แน่ว่าจะไร

เมืองพลัว - อยู่ริมแม่น้ำน่านตอนเหนือ

ชะวา - ไม่ใช่แขกชวา เป็นชื่อเมืองหลวงพระบางซึ่งเดิมเรียกว่า บ้านช่าว และคำ
ว่า ชวาก็มาจากคำว่า ช่าว นั่นเอง.